

УДК 323.1:172.15](477+4)С41

DOI 10.32782/2312-1815/2024-17-24

Олександр Сич

ORCID: 0000-0002-3697-7636

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КОМПАРАТИВНОГО АНАЛІЗУ НАЦІОНАЛІЗМІВ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПИ

У статті для предметного аналізу підстав існування та перспектив трансформації сучасного українського націоналізму запропоновано як методологічну базу використовувати формулу «абеткового парадоксу націоналізму» Г. Моргентау, теорію «боротьби тріади націоналізмів» Р. Брюбейкера та авторську тезу про те, що він в умовах загрози московської агресії для Української національної держави перебуває у процесі трансформації з державницького у державний. Для розуміння джерел нинішньої активізації і впливовості політичних сил правого спрямування у Західній Європі запропоновано використати авторські напрацювання про «ренесанс націоналізму», а його переважно промосковську спрямованість аналізувати крізь призму комплексу світоглядних, політичних та економічних причин.

Ключові слова: український націоналізм, політичні сили правого спрямування, трансформація націоналізму, «абетковий парадокс націоналізму», «боротьба тріади націоналізмів», «ренесанс націоналізму».

Вступ. Аналіз суспільно-політичної ситуації в Україні та країнах Європи вказує, що сьогодні політичні сили націоналістичного/правого спрямування мають і в найближчій перспективі продовжуватимуть зберігати вагомий вплив на політику своїх держав. А це спонукає до глибшого наукового аналізу підстав їх існування та електоральних успіхів, оскільки від цього значною мірою залежить національна безпека Української держави у внутрішньому та міжнародному вимірах.

Водночас аналіз діяльності націоналістичних/правих сил в Україні та Європі часто хибує поверхневими підходами та спрощеними характеристиками крізь призму ліберальної парадигми заперечення права на їх існування (як і права на перспективу існування націй) або ж пропагандистськими кліше на зразок «фашистські», «нацистські», «московська агентура», «московські гроші» тощо.

Мета статті – запропонувати комплекс теоретико-методологічних підходів для аналізу підстав існування, сьогоденної активізації та електоральних успіхів націоналізмів в Україні та Європі.

Матеріал і методи дослідження. Для виконання поставленого завдання у статті використовувалися загальнонаукові методи аналізу, синтезу та порівняння й критико-діалектичний, інституціональний, системний методи політологічної науки.

Результати та обговорення. Сьогодні в Україні вже існує достатня маса досліджень, перекладних видань та видань антологічного характеру, які дають змогу розвивати глибинне наукове вивчення феномену націоналізму. Через низку обставин значно розвинутішою у цьому плані є історична наука. Значно скромнішим є рівень опрацювання проблематики в українській політичній науці. Як на наш погляд, найсистемніше теорії нації та націоналізму в однойменній роботі опрацював Г. Касьянов. Кілька перевидань витримала загальна антологія націоналізму за редакції О. Проценка і В. Лісового, й побачила світ антологія українського націоналізму в двох томах за редакції В. Рога. Аналізові сучасного стану українського націоналізму присвячено дисертаційні дослідження О. Сича, Е. Андрющенка та наукові праці Є. Васильчука,

В. Кулика, В. Панченка. Таким самим мало розвинутим є й рівень українського націоналізмознавства щодо дослідження феномену націоналізму в країнах Європи. Серед інших можна відзначити дисертаційні дослідження А. Шеховцова і М. Гримської, наукові напрацювання зі згаданої теми мають також Ю. Головачек, Т. Дублікаш, О. Іванов, С. Кулик, А. Романюк, Н. Латигіна, В. Литвин, О. Лісничук, О. Новакова, П. Мироненко, А. Умланд.

Розрізняючи український та європейський контексти цього питання, слід порівняти впливовість політичних сил націоналістичного спрямування в Україні та принаймні в головних країнах Західної Європи. Так, найкращий електоральний показник серед українських націоналістичних партій за всі роки після відновлення незалежності України мало Всеукраїнське об'єднання «Свобода», здобувши на парламентських виборах 2012-го 10,44% голосів виборців [10].

Водночас провідні партії правого спрямування у країнах Західної Європи останнім часом демонструють значно вагоміші результати включно з 44% у 2022-му блоку правих сил Італії на чолі з партією прем'єр-міністерки Д. Мелоні «Брати Італії» чи 41,45% у другому турі президентських виборів лідерки Національного об'єднання Франції Марі Ле Пен [13, с. 67–118; 2; 6].

І тим не менше після проходження партії ВО «Свобода» до ВРУ Європарламент своєю резолюцією закликав демократичні парламентські сили України відмовитися від співпраці з її фракцією [12]. Очевидно, що задля торжества практикованого в Західній Європі принципу «санітарних кордонів» навколо правих партій його не турбувало майбутнє української демократії, що знемагала в умовах авторитарного режиму В. Януковича.

Постає питання: як на тлі наведених електоральних результатів правих партій Західної Європи й України оцінювати такий заклик? Уважаємо, що для цього добре надається виведена ще 1957-го відомим американським політологом Г. Моргентау формула «абеткового парадоксу націоналізму» (*A-B-C Paradox of Nacionalism*). Її суть зводиться до такого: нація «**В**» для власного виживання вживає принципи націоналізму проти нації «**А**», але водночас не допускає, щоб їх уживала нація «**С**». «Учорашній поневолений не може не стати сьогодні поневолювачем тому, що він боїться, щоб не стати поневоленим завтра. Тому процес національного визволення має зупинитися на певній стадії, але ця стадія визначається не логікою націоналізму, а розкладом інтересів між правителями і підлеглими, а також між націями, що змагаються», – підкреслював Г. Моргентау [8, с. 728–729].

Ця формула є доброю методологічною засадою для аналізу зовнішніх реакцій на прояви націоналізму в Україні та націоцентричної політики Української держави. А вони лунають як із боку сусідніх держав, учорашніх колонізаторів України, так і інших держав Європейського континенту чи загальноєвропейських інституцій.

Для прикладу, з боку Московщини такі прояви «абеткового парадоксу націоналізму» лунають у формі модернізованих концепцій панславізму, євразійства та «русскава міра». Кожна з них прямо заперечує державність України та вважає її органічним складником Московської імперії. А концепція «русскава міра» послужила світоглядним обґрунтуванням теперішньої московської збройної агресії проти України.

Непоодинокими прояви «абеткового парадоксу націоналізму» є і з польського боку. Так, наприклад, 2018-го Польський сейм ухвалив нову редакції Закону «Про Інститут національної пам'яті» (ІНП), який в Україні за його чітку зорієнтованість отримав назву «антибандерівського» [3].

Натомість західні доктрини, базовані на ідеології лібералізму, спрямовані не проти конкретної нації чи націоналізму, але загалом заперечують доцільність їх існування. До їх переліку, наприклад, можна віднести доктрину мондіалізму, або ж концепцію т. зв. «надизму», що її в процесі розпаду СРСР повернув до життя з далеких 1930-х відомий американський бізнесмен і нібито філантроп Д. Сорос.

Окрім наведеного, ще одним яскравим прикладом прояву «абеткового парадоксу націоналізму» з боку західних інституцій була резолюція Європарламенту від 25 лютого 2010 р., у якій він з ініціативи двох польських та двох німецьких депутатів засудив рішення Президента В. Ющенка щодо присвоєння Провідникові ОУН С. Бандері звання Героя України і закликав Президента В. Януковича переглянути це рішення [16]. Слід звернути увагу, що у цьому разі дія «абеткового парадоксу націоналізму» спрямована на політику Української держави і є порушенням її суверенітету.

Досьогоднішня активізація українського націоналізму є цілком закономірною у процесі становлення відновленої Української держави. Як і будь-який інший постколоніальний націоналізм, він гостро реагував на ті постімперські аспірації, що їх колишня московська метрополія проявляла, намагаючись залишити Україну у сфері свого впливу незалежно від формального проголошення її незалежності. Для цього вона використовувала подвійний інструмент – офіційну державну політику і свою етнічну меншину в Україні.

Аналізуючи таку ситуацію у постсоветських державах, британський політолог Р. Брюбейкер охарактеризував її як боротьбу «тріади націоналізмів»: націоналізму титульної нації новоствореної держави з подвійним ворогом – внутрішнім націоналізмом етнічної меншини, що ще вчора перебувала в статусі панівної метропольної нації, та із зовнішнім націоналізмом вчорашньої метрополії. І таку боротьбу він визначає найважливішим і найнебезпечнішим зіткненнями такого роду [1, с. 154].

На нашу думку, ця теза Р. Брюбейкера є ще одним добрим методологічним інструментом для аналізу розвитку націоналізмів в Україні – як українського, так і московського [9]. І вона виявляє прикря істину, що те поборювання українського націоналізму, яке він зазнавав із боку інституцій Української держави та ненаціоналістичного сегменту політикуму та громадянського суспільства, було на руку далекосяжним кремлівським планам. Бо ж у протиборстві такої «тріади націоналізмів» чим менше в Україні було українського націоналізму, тим більше шансів отримував націоналізм московський для поглиблення в українському суспільстві московських імперських впливів.

У цьому контексті не можна не погодитися з висновками тих українських науковців, які вважають, що насправді в Україні спостерігається «брак, власне, українського націоналізму» й що це «гальмує розвиток української нації і української національно-політичної ідентичності» [7, с. 426].

Оцінюючи перспективи розвитку українського націоналізму і доцільність його політологічного вивчення, слід узяти до уваги, що московська агресія цілком закономірно актуалізувала його роль і значення. Адже головним завданням кожного націоналізму, за визначенням британського класика націоналізмознавства Е. Сміта, є захист національної ідентичності, національної єдності та національної державності [15, с. 28–31]. А саме цим трьома категоріям і загрожує московська держава.

Сама ж Українська держава відчула потребу в залученні націозахисного й націомобілізаційного потенціалу націоналізму. В умовах смертельної загрози державне керівництво почало використовувати його історичний спадок та ідеї як ефективну зброю у боротьбі проти агресора. З уваги на це висловлюємо думку, що, пройшовши процес трансформації з революційно-визвольного у державницький, український націоналізм в умовах московсько-української війни трансформується у державний. Від попередніх він відрізняється належністю доктрини націоналізму або ж її окремих елементів до системи державної політики [14].

Загальний огляд теперішнього стану правих партій та рухів у країнах Західної Європи вказує, що його активізація і впливовість є не сумою спорадичних випадків в окремих країнах, а системним і тривалим у часі явищем, яке ми схильні трактувати як ренесанс націоналізму. Адже теперішня його впливовість виникла не на голому місці, а постала на електоральному

ґрунті і діяльності тих не впливових, маловпливових чи локально впливових правих політичних сил, що перманентно існували у цих країнах від часу Другої світової війни. Вони виконали роль тієї ланки, яка поєднала в один неперервний ланцюг процес розвитку націоналізму від його зародження в «добу націоналізму» крізь період післявоєнної дискредитації і дотепер [13, с. 67–136].

Саме через таку призму тривалого процесу ренесансу націоналізму ми схильні розглядати відновлення його впливовості сьогодні й прогнозувати її збереження в майбутньому. А це диктує потребу його детального наукового вивчення.

Звичайно, електоральні показники окремих партій правого спрямування можуть бути мінливими (як це засвідчують вище наведені результати) або ж на зміну одним правим партіям можуть приходити інші (як це часто відбувається в Італії). Однак аналіз суспільно-політичної ситуації у Західній Європі вказує, що вона дає і буде давати підстави для популярності правих політичних сил. Основними чинниками цього є і ще довго будуть інтеграційні процеси в рамках ЄС та масштабна імміграція з країн Азії та Африки. Вони загрожують збереженню національної єдності західноєвропейських суспільств та їхнім національним ідентичностям, а отже, стимулюють праві політичні сили до виконання двох із трьох визначених Е. Смітом завдань націоналізму. Праці таких західних авторів, як Т. Сарацин [11] та М. Дуглас [4], дають яскраве й ґрунтовне уявлення про це.

Зазвичай політичні сили правого спрямування у країнах Західної Європи позиціонуються, чи їх позиціонують, як промосковські. Як причини пересічно подають їхню банальну залежність від «грошей Путіна». Такий підхід є зручним пропагандистським прийомом у політичній боротьбі для дискредитації правих у цих країнах. Він же з аналогічною метою активно використовується і в Україні.

Однак причини промосковської спрямованості низки (але не всіх) європейських правих лежать не тільки в банальній і розпропагованій «грошовій» площині, а мають значно глибші підстави. Очевидно, що кожна країна Західної Європи має свої специфічні умови, а відповідно, її націоналістичні партії мають окремі підстави для промосковських симпатій. Але серед них можна виділити такі, що мають спільний загальноєвропейський характер. До головних із них слід віднести:

– світоглядні: європейські праві дотримуються консервативних цінностей, які сьогодні руйнуються в умовах домінування на Заході ліберальної ідеології: національних, християнських, родинних тощо. У своєму протистоянні із Заходом путінська московщина вправно грає на цьому світоглядному полі, подаючи себе захисником таких цінностей;

– політичні: європейські праві зазвичай виступають з євроскептичних позицій, оскільки впровадження наддержавного проєкту Європейського Союзу супроводжується нівелюванням національних ідентичностей і значною втратою суверенітету національними державами через передачу багатьох функцій наддержавним інституціям ЄС. У протистоянні із Заходом московщина прагне порушити монолітність Заходу, а тому також зацікавлена в ослабленні Євросоюзу;

– економічні: європейські праві, захищаючи економічні інтереси своїх національних держав, виступають проти розширення ЄС та НАТО на Схід, а зокрема й проти прийняття до цих структур України. Їхня позиція базується на тому, що вирівнювання соціальних, економічних та військово-безпекових стандартів значно бідніших східноєвропейських країн до рівня західноєвропейських відбуватиметься за рахунок бюджетів останніх. Така позиція збігається з інтересами московщини, оскільки вона вважає Центрально-Східну Європу зоною свого геополітичного впливу.

Однак, аналізуючи промосковські позиції європейських партій, слід розрізняти інтереси і мотиви. Їхні тактичні інтереси можуть збігатися з геополітичними інтересами московщини, але при цьому мотиви кожної зі сторін є різними і навіть протилежними. Мотивами

європейських правих є захист ідентичності, державності та економічних інтересів своїх національних спільнот. Натомість головним мотивом московщини є знищення Західної цивілізації у сукупності з її окремими національними ідентичностями і державностями.

Очевидно, на базі спільних тактичних інтересів між окремими європейськими правими партіями та кремлем можуть виникати й фінансові відносини. І з позицій цих партій вони, скоріше за все, не виглядають аморальними. Так само, наприклад, як за аналогією не виглядають аморальними аналогічні відносини між ліберальними, соціал-демократичними чи консервативними політичними партіями й структурами громадянського суспільства України зі своїми західними партнерами. Адже в одному й іншому випадках вони вважають «своїми» тих, до кого звертаються по фінансову допомогу. Отже, «свій до свого по своє», як підсумовує взаємини європейських правих із кремлем М. Поживанов [5].

Висновки. Таким чином, аналіз суспільно-політичних умов існування націоналістичних/правих політичних сил України та Західної Європи вказує, що вони дають підстави для збереження їхньої впливовості, і це спонукає до їх системного вивчення.

Як методологічну базу для аналізу сучасного українського націоналізму можуть бути залучені формула «абеткового парадоксу націоналізму» Г. Моргентая, теорія «боротьби тріади націоналізмів» Р. Брюейкера і наша теза про те, що він перебуває у процесі трансформації з державницького у державний. Для розуміння джерел сьогоденної активізації і впливовості політичних сил правого спрямування у Західній Європі пропонуємо нашу тезу про «ренесанс націоналізму», а його переважно промосковську спрямованість вважаємо за доцільне аналізувати крізь призму комплексу світоглядних, політичних та економічних причин.

Література:

1. Брюейкер Р. Переобрамлений націоналізм. Статус нації та національне питання у новій Європі / пер. з англ. О. Рябова. Львів : Кальварія, 2006. 280 с.
2. Вдовиченко В. Ультраправі та друзі Путіна. Підсумки виборів в Італії. *Лівий берег*. URL: https://lb.ua/world/2022/09/26/530614_ultrapravi_druzi_putina.html (дата звернення: 24.04.2024).
3. Вербицька Н. Польський Закон «Про Інститут національної пам'яті»: погляд з України. *НБУВ*. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article-&id=3574:polskij-zakon-pro-institut-natsionalnoji-pam-yati-poshuk-kompromisiv&-catid=64&Itemid=376 (дата звернення: 21.01.2019).
4. Дуглас М. Самознищення Європи: імміграція, ідентичність, іслам / пер. з англ. Т. Тимо. Київ : Наш формат, 2024. 368 с.
5. Поживанов М. «Альтернатива для Німеччини»: зроблено в Росії. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27344851.html> (дата звернення: 24.04.2024).
6. Кравченко В. Результати президентських виборів у Франції (24 квітня 2022 р.). Другий термін Е. Макрона. *НІСС*. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/franciya_vibori.pdf (дата звернення: 24.04.2024).
7. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / В.С. Крисаченко та ін. ; за ред. В.С. Крисаченка. Київ : НІСД, 2004. 649 с.
8. Мала енциклопедія етностранознавства. Київ : Генеза ; Довіра, 1996. 942 с.
9. Майборода О. Російський націоналізм в Україні (1991–1998). Київ, 1999. 27 с.
10. Результати виборів до Верховної Ради оприлюднені офіційно. *Голос України*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24769283.html> (дата звернення: 23.04.2024).
11. Сарацин Т. Німеччина сама себе руйнує / пер. з англ. П. Таращук. Київ : Темпора, 2016. 462 с.
12. «Свобода» – Європарламенту: you are wrong. *ВВС. Україна*. 20 грудня 2012. URL: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2012/12/121219_svoboda_europarlament_accusation_rasizm_sd.shtml (дата звернення: 21.01.2019).
13. Сич О. Соціально-консервативний націоналізм: теорія і політика. Івано-Франківськ : Лілея НВ, 2019. 544 с.

14. Сич О. Московсько-українська війна 2014–2023 рр. і трансформація українського націоналізму. Філософія української перемоги. *Візія великої України. Матеріали Десятих Бандерівських читань* / упор. Ю. Сиротюк, Т. Бойко, Ю. Олійник. Київ : НАЦ УССД, Українська видавнича справа, 2023. С. 20–31.

15. Сміт Е. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія / пер. з англ. Р. Фещенко. Київ : К.І.С., 2004. С. 170.

16. European Parliament resolution on Ukraine. URL: http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2010_0120&format=XML&language=EN (дата звернення: 21.01.2019).

References:

1. Briubeiker, R. (2006). *Pereobramlenyi natsionalizm. Status natsii ta natsionalne pytannia u novii Yevropi*: per. z angl. O. Riabova [Re-engineered nationalism. The status of the nation and the national question in the new Europe: translated by O. Ryabova]. Lviv: Kalvariia. 280 p. [in Ukrainian].

2. Vdovychenko, V. (2022). *Ultrapravi ta druzi Putina. Pidsumky vyboriv v Italii* [Far-Right and Putin's Allies: Results of the Elections in Italy]. Retrieved from https://lb.ua/world/2022/09/26/530614_ultrapravi_druzi_putina.html (data zvernennia 24.04.2024). [in Ukrainian].

3. Verbytska, N. (2018). *Polskyi Zakon «Pro Instytut natsionalnoi pamiaty»: pohliad z Ukrainy* [Polish Law «On the Institute of National Remembrance»: a view from Ukraine]. Retrieved from http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article-&id=3574:polskij-zakon-pro-institut-natsionalnoji-pam-yati-poshuk-kompromisiv&-catid=64&Itemid=376 (data zvernennia 21.01.2019). [in Ukrainian].

4. Duglas, M. (2024). *Samoznyshchennia Yevropy: immigratsiia, identychnist, islam* per. z angl. Taras Tymo [Self-destruction of Europe: Immigration, Identity, Islam translated from English by Taras Tymo]. Kyiv: Nash format. 368 p. [in Ukrainian].

5. Pozhyvanov, M. (2015). «Alternatyva dlia Nimechchyny»: зроблено в Росії [«Alternative for Germany»: Made in Russia]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/27344851.html> (data zvernennia 24.04.2024). [in Ukrainian].

6. Kravchenko, V. (2022). *Rezultaty prezydentskykh vyboriv u Frantsii (24 kvitnia 2022 r.). Druhyi termin E. Makrona* [French presidential election results (April 24, 2022). E. Macron's second term]. Retrieved from https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/franciya_vibori.pdf (data zvernennia 24.04.2024). [in Ukrainian].

7. Krysachenko, V.S., Stepyko, M.T., Vlasiuk, O.S. & in. (2004). *Ukrainska politychna natsiia: geneza, stan, perspektyvy* / za red. V. S. Krysachenka [Krysachenko V.S., Stepyko M.T., Vlasyuk O.S. and others Ukrainian political nation: genesis, state, prospects/edited. V.S. Krysachenko]. Kyiv: NISD. 649 p. [in Ukrainian].

8. *Mala entsyklopediia etnoderzhavoznavstva* (1996). [Small Encyclopedia of Ethno-State Studies]. Kyiv: Vydavnytstvo «Geneza, Vydavnytstvo «Dovira». 942 p. [in Ukrainian].

9. Maiboroda, O. (1999). *Rosiiskyi natsionalizm v Ukraini (1991–1998)* [Russian Nationalism in Ukraine (1991–1998)]. Kyiv: 27 p. [in Ukrainian].

10. *Rezultaty vyboriv do Verkhovnoi Rady opublikovano ofitsiino* (2012). [Results of parliamentary elections officially announced]. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/24769283.html> (data zvernennia 23.04.2024). [in Ukrainian].

11. Saratsyn, T. (2016). *Nimechchyna sama sebe ruiniuie* / per. z angl. Petro Tarashchuk [Germany Destroys Itself translated by Petro Tarashchuk]. Kyiv: Tempora. 462 p. [in Ukrainian].

12. «Svoboda» – Yevroparlamentu: you are wrong [«Freedom» – to the European Parliament: you are wrong]. Retrieved from http://www.bbc.co.uk/ukrainian/politics/2012/12/121219_svoboda_europarlament_accusation_rasizm_sd.shtml (data zvernennia 21.01.2019). [in Ukrainian].

13. Sych, O. (2019). *Sotsialno-konservatyvnyi natsionalizm: teoriia i polityka* [Social conservative nationalism: theory and politics]. Ivano-Frankivsk: «Lileia NV». 544 p. [in Ukrainian].

14. Sych, O. (2023). *Moskovsko-ukrainska viina 2014–2023 rr. I transformatsiia ukrainskoho natsionalizmu* [Moscow-Ukrainian War 2014–2023 and the Transformation of Ukrainian Nationalism]. *Filosofia ukrainskoi peremohy. Viziia velykoi Ukrainy. Materily Desiatykh Banderivskykh chutan* / upor. Yu. Syrotiuk, T. Boiko, Yu. Oliinyk. Kyiv: NATS «USSD», Ukrainska vydavnycha справа. P. 20–31. [in Ukrainian].

15. Smit, E. (2004). Natsinalizm: teoriia, ideologiia, istoriia: per. z angl. R. Feshchennnko [Nationalism: Theory, ideology, history translated from English by R. Feshchenko]. Kyiv: K.I.S. 170 p. [in Ukrainian].
16. European Parliament resolution on Ukraine. Retrieved from http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?-type=MOTION&reference=B7-2010_0120&format=XML & language=EN (2 data zvernennia 1.01.2019)

Oleksandr Sych. General principles of comparative analysis of nationalisms in Ukraine and Europe

In the article, for a substantive analysis of the bases for the existence and prospects for the transformation of modern Ukrainian nationalism, it is proposed to use as a methodological foundation the formula of the «alphabet paradox of nationalism» by G. Morgenthau, the theory of the “struggle of the triad of nationalisms” by R. Brubaker, and the author’s thesis that it, under the conditions of the threat of Moscow aggression towards the Ukrainian national state, is in the process of transforming from state-focused to statehood. To understand the sources of the current activation and influence of right-wing political forces in Western Europe, it is proposed to use the author’s findings on the “renaissance of nationalism”, and its predominantly pro-Moscow orientation is to be analyzed through the prism of a complex of ideological, political, and economic reasons.

Key words: *Ukrainian nationalism, right-wing political forces, transformation of nationalism, “alphabet paradox of nationalism”, “struggle of triad of nationalisms”, “renaissance of nationalism”.*